

PALISKUNTAIN YHDISTYS

Opas poronhoidon tarkasteluun maankäyttöhankkeissa

TIIVISTELMÄ

Opas poronhoidon huomioon ottamisesta koskee alueiden käyttöön liittyviä suunnitelmia ja hankkeita. Pääpaino on ympäristövaikutusten arviointi (YVA)- ja kaavoitusmenettelyiden tarkastelunäkökulmassa.

Opas on syntynyt tarpeesta pystyä paremmin ottamaan huomioon poroelinkeidon harjoittamisen edellytyksiä erilaisissa maankäytön suunnittelun menettelyissä.

Opas on työkalu, joka auttaa selvittämään maankäyttöhankkeiden vaikutuksia poronhoitoon. Siinä esitetään, mitä asioita tulisi ottaa huomioon hankkeen suunnittelussa ja vaikutusten arvioinnissa, ja mitä keinoja näiden toteuttamiselle on.

Opas on tarkoitettu tueksi paitsi hankkeesta vastaaville ja konsulteille, myös lakisääteisissä menettelyissä toimiville viranomaisille ja vaikutusten arvioinnin kohteena oleville paliskunnille.

Opas on laadittu laajan työryhmän yhteistyönä. Siinä olivat edustettuna eri viranomaiset, hankevastaavat ja konsultit ja lisäksi vierailevina asiantuntijoina paliskuntien edustajia ja tutkijoita.

Poronhoitolaki (848/1990) turvaa poronhoitajille **poronhoito-oikeuden** eli vapaan laidunnusoikeuden: "Poronhoitoa saadaan tässä laissa säädetyn rajoituksen harjoittaa poronhoitoalueella maan omistus- tai hallinto-oikeudesta riippumatta" (3 §). Laki määrää myös erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettusta alueesta: "Tällä alueella olevaa valtion maata ei saa käyttää sillä tavoin, että siitä aiheutuu huomattavaa haittaa poronhoidolle (2.2 §). Poronhoitolain 53 § asettaa maankäyttöasioissa neuvotteluvollisuuden, joka koskee valtion maita koko poronhoitoalueella: "Suunnitellessaan valtion maita koskevia, poronhoidon harjoittamiseen olennaisesti

vaikuttavia toimenpiteitä valtion viranomaisten on neuvoteltava asianomaisen paliskunnan edustajien kanssa."

Poronhoito on vanhin pohjoisessa edelleen harjoitettavista elinvoimaisista luontaiselinkeinoista. Poronhoito ylläpitää saamelaisia ja suomalaisia kulttuuriperinteitä ja -maisemaa, kieltä ja elinmahdollisuuksia alueilla, joilla muita työllistymismahdollisuuksia ei juuri ole. Poronhoito on laaja-alainen maankäyttäjät, sillä se perustuu laajoihin luonnonlaitumiin ja porojen vapaaseen laidunnukseen joko ympärivuotisesti tai suurimman osan vuodesta. Poronhoitoon liittyvää toimintaa on yleensä lähes kaikkialla paliskunnan alueella. Porot laiduntavat luontaisen laidunkiertoensa mukaisesti erilaisilla laitumilla eri vuodenaikoina ja poronhoitotyöt puolestaan rytmittyvät poron luontaiseen vuodenvuorokiertoon. Laidunalueiden lisäksi paliskunnilla on erilaisia toiminnallisia alueita, kuten lisääntymisaikaiset alueet (vasoma, rykimä) sekä poronhoitotöihin liittyviä alueita ja rakenteita.

Oppaassa kuvataan erilaisia havaittuja, mahdollisia **vaikutusmekanismeja** poronhoidon osalta. Ulkoiset muutokset toimintaympäristössä ja laitumissa vaikuttavat porolaitumiin ja porojen laidunten käyttöön, elinkeinon toimintaan, rakenteiden käytettävyyteen, porojen teuras- ja vasatuottoon, vahinkojen määrään, elinkeinon vahinkojensuojaamisvelvoitteeseen ja lisäruokinnan määrään aiheuttaen työn lisääntymistä ja kustannuksia. Nämä puolestaan vaikuttavat elinkeinon kannattavuuteen ja suurilla hankkeilla voi sitä kautta olla vaikutuksia jopa alueen poronhoitokulttuuriin.

Poronhoitotavat ja toiminta vaihtelevat alueittain ja alueen toiminta onkin tärkeää selvittää arvioinneissa. Pelkkä prosenttiosuus paliskunnan pinta-alasta ei kerro vaikutuksen suuruudesta, vaan siihen vaikuttaa hankkeen sijainti suhteessa poronhoidon toiminta-alueisiin. Maankäyttöhankkeiden vaikutuksia arvioitaessa on tärkeää määritellä kulloinkin kyseessä olevan hankealueen ja hankkeen vaikutusalueen **merkitys** asianosaisille paliskunnille. Tässä arvioinnissa tulee hyödyntää paliskuntien asiantuntemusta alueistaan.

Yksi tärkeistä lakisäätöisten menettelyiden tehtävistä on **osallistaminen**: vuoropuhelu ihmisten kanssa joiden asumiseen tai työn tekoon hanke voi vaikuttaa. Erilaisia osallistamisen keinoja ovat muun muassa erilaiset neuvottelut (poronhoitolain ja muiden lakien säätämät, kuten viranomaisneuvottelut), ohjaus- tai seurantaryhmätyöskentely, pienryhmätapaamiset ja lausunnot. Poronhoidon tapauksessa näihin osallistuu yleensä tilanteesta riippuen alueen paliskunnan poroisäntä tai laajemminkin poronhoitajia. Osallistumisessa kannattaa mahdollisuuksien mukaan huomioida poronhoidon kannalta kiireiset ajankohdat, sillä erityisesti vasanmerkintä-, etto- ja erotusaikoina poronhoitajat voivat olla porotöissä viikkokausia eivätkä välttämättä tavoitettavissa. Tärkeintä on olla yhteydessä paliskuntaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, kun toimintaa vasta suunnitellaan, esimerkiksi jo ennen YVA-ohjelman jättämistä viranomaiselle. Paliskunnan yhteystiedot saa Paliskuntain yhdistyksestä. Toimivan, aidon vuoropuhelun aikaan saaminen jo YVA-menettelyn alussa auttaa hankkeen suunnittelua ja alueella toimimista myös jatkossa. Keskinäinen kunnioitus ja tasavertainen kohtelu ovat avainasemassa.

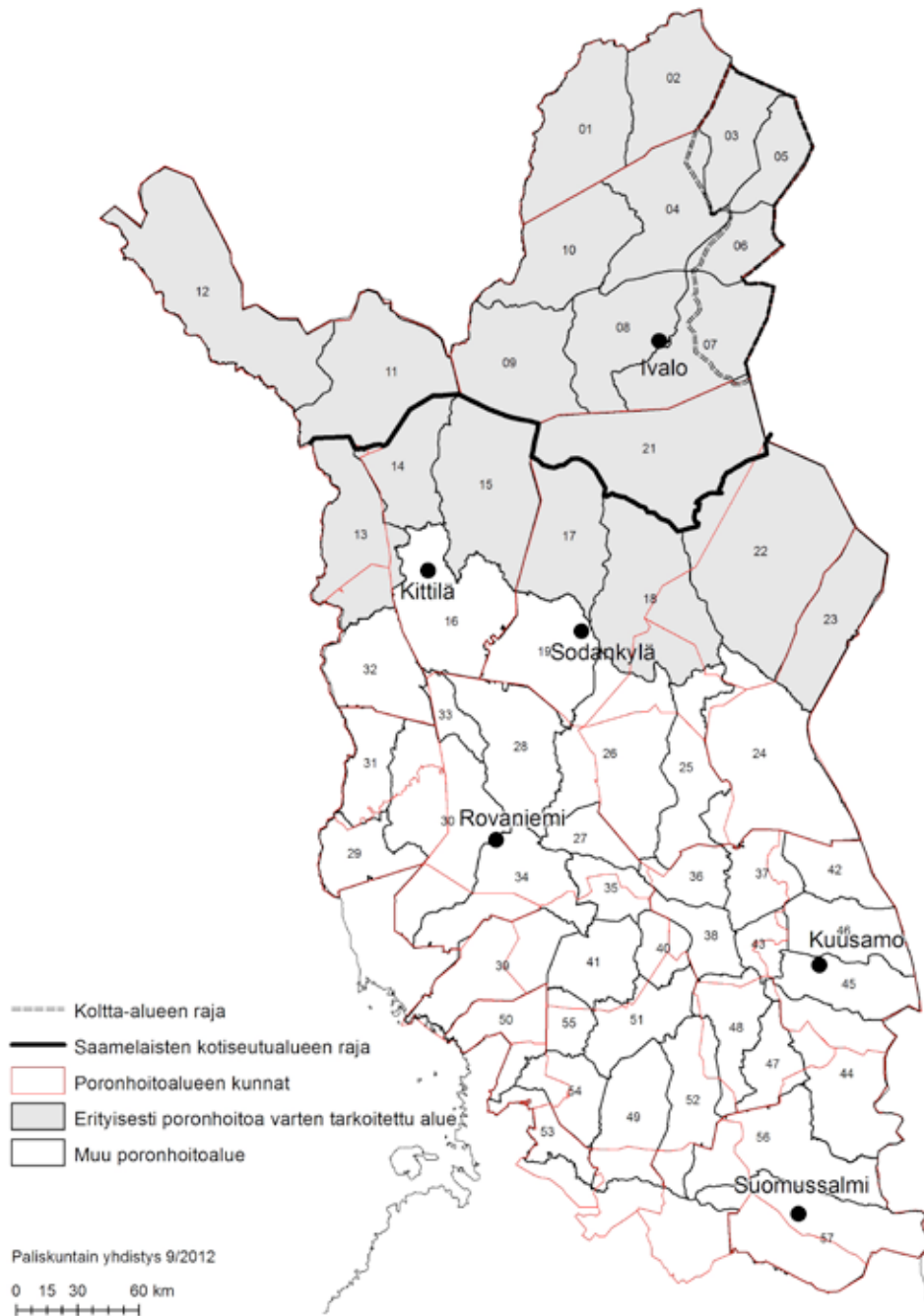
Poronhoidon **nykytilan dokumentointi** ennen hankkeen aloittamista on erittäin tärkeää paitsi vaikutusten arvioinnille myös hankkeen vaikutusten seurannalle. Erilaisia menetelmiä ja aineistoja, joiden avulla nykytilatiedon keräämistä ja vaikutusten arviointia voidaan tehdä, ovat muun muassa erilaiset tilastot, porotalouden paikkatietoaineistot ja nykyään myös porojen GPS-seurantatiedot. Erityisesti karttatarkastelut ja paliskunnan edustajien haastattelut, ryhmätyöt ja muut keskustelut ovat tärkeitä.

Vaikutusten arvioinnissa on oleellista kuvata hankkeen aiheuttama muutos suhteessa nykytilaan. Vaikutuksia voidaan arvioida eri vaikutusmekanismien suhteen: vaikutukset laitumiin, laidunnukseen, poronhoitotoimintaan, rakenteisiin ja niin edelleen. Porotaloudelle aiheutuvien vaikutusten arvioinnissa tulee ottaa huomioon erityisesti hankkeen sijainti suhteessa poronhoidon

toiminta-alueisiin. Vaikutusten arvioinnin pohjana toimii siten suunnittelualueen poronhoidollisen merkityksen määrittely.

Vaikutusten arvioinnin yhteydessä tulisi löytää keinoja **haittojen lieventämiseen ja haitallisten vaikutusten minimoimiseen**. Näitä ovat muun muassa paliskunnan tarpeiden ja toiveiden huomiointi infrastruktuurin sijoittamisessa, ympäristön muutosten minimointi keskittämällä toiminnot, reitit ja väylät, porojen ja poronhoitajien kulkureittien varmistaminen niin, ettei kulkeminen ja eläinten kuljettaminen esty, vaarallisten alueiden aitaaminen, turvallisuuden parantaminen, onnettomuuksista ilmoittaminen sekä jatkuvan vuoropuhelun ja tiedotuksen ylläpitäminen. Haittoja voidaan myös kompensoida. Hankkeen aiheuttamien haittojen ehkäisy ja lieventäminen on aina tapauskohtaista ja toimista tulee neuvotella ja sopia alueen paliskunnan kanssa.

Hankkeen **seurannan** kannalta oleellista on, että hankkeen suunnitteluvaiheessa on kirjattu alueen poronhoidon nykytila, jolloin seurannassa voidaan verrata havaittuja asioita dokumentoituun tietoon. Seurantaa varten paliskunnan edustajien ja hankkeesta vastaavan olisi suositeltavaa kokoontua vähintään vuosittain. Kokoontumisessa voidaan käydä läpi yhdessä sovittujen mittareiden (esimerkiksi porojen laidunnuksen ja poronhoitotoiminnan muutos) avulla toiminnan vaikutuksia. Ympäristöä mahdollisesti kuormittavissa hankkeissa olisi poroelinkeinoon näkökulmasta tärkeää seurata poronhoitotoon kohdistuvien vaikutusten lisäksi myös ympäristövaikutuksia ja niiden heijastumista poron ravintokasveihin ja juomaveteen.

Koko oppaan voi ladata osoitteesta www.paliskunnat.fi/poroyva

Opas on tehty hankkeessa "Ohjeistus poroelinkeinin tarkasteluun maankäyttöhankkeissa (PoroYVA)".

Hanketta on rahoitettu Lapin liiton maakunnan kehittämisrahalla.

Rahoittajat:

PALISKUNTAIN
YHDISTYS